

Grzegorz Zackiewicz

Wizja Polski niepodległej w koncepcjach Stronnictwa Niezawisłości Narodowej z lat 1917–1919

Niepodległość i Pamięć 25/3 (63), 189-210

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Grzegorz Zackiewicz

Instytut Historii i Nauk Politycznych
Uniwersytet w Białymstoku

Wizja Polski niepodległej w koncepcjach Stronnictwa Niezawisłości Narodowej z lat 1917–1919

Słowa kluczowe

niepodległość, Polska, Partia Niezawisłości Narodowej, Stronnictwo Niezawisłości Narodowej, wizje polityczne, lata 1917–1919

Streszczenie

W artykule zostały omówione koncepcje polityczne Stronnictwa Niezawisłości Narodowej (SNN), niewielkiej partii utworzonej jesienią 1917 r., składające się na postulowaną przez to ugrupowanie wizję przyszłej Polski. SNN opowiadało się za rozwiązaniami republikańsko-demokratycznymi. Programowe założenia stronnictwa uwzględniały wizję Polski jako państwa, w którym panować będą szerokie swobody obywatelskie, a równouprawnienie stanie się udziałem wszystkich niezależnie od płci, pochodzenia czy statusu materialnego. Lansowano też pogląd, że kluczową rolę w państwie winien odgrywać jednoizbowy sejm. W kwestii kształtu terytorialnego Rzeczypospolitej SNN skłaniało się ku koncepcjom federacyjnym. Cezurę końcową rozważań wyznacza klęska w wyborach parlamentarnych w 1919 r., która zepchnęła SNN na margines polskiego życia politycznego.

Choć w latach 1917–1919 projekt utworzenia silnej i wpływowej partii radykalno-inteligenckiej się nie powiódł, wysiłki działaczy SNN nie były bez znaczenia, już choćby tylko dlatego, że wzmacniały przekaz propagandowy szeroko rozumianej lewicy niepodległościowej na ziemiach polskich.

Jednym z wydarzeń politycznych, które miały miejsce na ziemiach polskich w pierwszych dniach listopada 1917 roku był odbywający się w Warszawie zjazd Partii Niezawisłości Narodowej (PNN). To niewielkie ugrupowanie, istniejące wówczas od ponad pół roku, skupiało w swoich szeregach przede wszystkim grupy radykalnej inteligencji z terenów Królestwa Polskiego. Partia nie posiadała rozbudowanych struktur ani też większego poparcia społecznego. Wśród liderów PNN, zaliczanej do obozu niepodległościowej lewicy, nie brakowało jednakże znanych postaci. Można tu wymienić m.in. takie osoby jak Wacław Sieroszewski, Tadeusz Szpotański czy Artur Śliwiński¹. Partia nie bez przyczyny uchodziła też za ściśle powiązaną, tak personalnie, jak ideowo, z kręgiem osób skupionych wokół Józefa Piłsudskiego². Choć wielu czołowych działaczy PNN wywodziło się z ruchu socjalistycznego, towarzyszyły im ambicje wyjścia poza formułę „inteligenckiej przybudówki PPS”, jak bowiem zwracają uwagę badacze, w tym przypadku niewątpliwie miała miejsce próba budowania „obozu radykalizmu polskiego” lub przynajmniej „pomostu w kierunku niesocjalistycznego radykalizmu”³.

W swoich enuncjacjach z 1917 roku środowisko PNN wysuwało hasła republikańskie i demokratyczne. Deklarowano chęć zjednoczenia „prawdziwie, nie z nazwy tylko, ale z istotnego, głębokiego poczucia, demokratycznych żywiołów polskich”, po to, by w przyszłości zorganizować niepodległe państwo oparte na „mocnej i szerokiej podstawie mas ludowych”⁴. Liderzy PNN podkreślali, że tylko demokratycznie wybrany sejm jest upoważniony do tego, by „przyszły ustrój Polski określić”⁵.

¹ Załącznikiem PNN był utworzony na krótko przed I wojną światową w Warszawie Związek Patriotów. W połowie 1917 r. PNN wraz z Polską Partią Socjalistyczną, Polskim Stronnictwem Ludowym oraz Zjednoczeniem Stronników Demokratycznych współtworzyła Komisję Porozumiewawczą Stronników Demokratycznych. Por. *Nowe porozumienie się lewicy*, „Rząd i Wojsko”, nr 21, 30 VI 1917, s. 5–6.

² J. Molenda, *Piłsudzczyca i narodowi demokraci 1908–1918*, Warszawa 1980, s. 245.

³ D. Nałęcz, *Sen o władzy. Inteligencja wobec niepodległości*, Warszawa 1994, s. 56–57; J. Tomasiewicz, *Po dwakroć niepokorni. Szkice z dziejów polskiej lewicy patriotycznej*, Łódź 2014, s. 44–45.

⁴ Biblioteka Śląska w Katowicach. Czytelnia Zbiorów Specjalnych, sygn. U.R. 256, Odezwa Zarządu Głównego PNN, 9 III 1917.

⁵ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Archiwum Londyńskie

Na wspomnianym już zjeździe z 1–2 listopada 1917 roku podjęta została decyzja o zmianie dotychczasowej nazwy organizacji na Stronictwo Niezawisłości Narodowej (SNN). Jakkolwiek przyjęte wówczas rezolucje bezpośrednio nawiązywały do linii programowej PNN, nie można było mieć wątpliwości, że środowisko zamierza aktywniej włączyć się w debatę dotyczącą kształtu terytorialnego i ustrojowego przyszłej Polski. Świadczyła o tym m.in. zapowiedź opracowania programu Stronictwa, które to zadanie powierzono nowemu zarządowi⁶. Wydaje się też bezsporne, że SNN było w punkcie wyjścia raczej inteligenckim klubem politycznym, aniżeli partią w pełnym tego słowa znaczeniu, posiadającą rozbudowane struktury organizacyjne.

W okresie, o którym tu mowa perspektywy odrodzenia Rzeczpospolitej jawiły się jako nieoczywiste. Akt 5 listopada 1916 roku przyniósł wprawdzie zapowiedź restytucji państwowości polskiej, jednakże istniały uzasadnione obawy, że ma być to państwo satelickie, trwale zależne od państw centralnych, zwłaszcza od Niemiec. W sytuacji, gdy trudno było przewidzieć nie tylko finał zmagania na wojennych frontach, ale także – niezwykle istotny dla losów sprawy polskiej – dalszy rozwój wydarzeń w ogarniętej rewolucją Rosji, możliwe wydawały się różne scenariusze. W dobie kryzysu przysięgowego powróciły lęki związane z ewentualnością kolejnego rozbioru Polski. Nadziejom w naturalny sposób towarzyszyła więc niepewność⁷.

Wraz z upływem czasu powrót do stanu sprzed I wojny światowej zdawał się być jednakże coraz trudniejszy do wyobrażenia. Z tego też względu dyskusje dotyczące przyszłej Polski postrzegano na przełomie 1917 i 1918 roku jako dużo bardziej uzasadnione niż w czasie dwóch pierwszych lat trwania światowego konfliktu. Zarazem najwięksi nawet optymiści nie mogli abstrahować od faktu, że kontrolę nad ziemiami polskimi w dalszym ciągu sprawują państwa centralne.

Polskiej Partii Socjalistycznej (dalej: ALPPS), sygn. 305/III/45, pdt. 5, k. 9–9a, Odezwa PNN, 2 VII 1917.

⁶ *Program Stronictwa Niezawisłości Narodowej*, Lublin 1917, s. 4–5.

⁷ J. Pajewski, *Odbudowa państwa polskiego 1914–1918*, Poznań 2005, s. 146–152, 162–180.

Dodatkowy czynnik stanowiła świadomość, że rewolucyjna burza nadciągająca ze wschodu przynieść może daleko idące konsekwencje⁸.

Analizując enuncjacje SNN pochodzące z końca 1917 roku nie trudno dojść do wniosku, że przywódcy ugrupowania nie chcieli lub też nie potrafili wówczas przedstawić sprecyzowanych poglądów odnośnie kształtu terytorialnego przyszłej Rzeczypospolitej. Stwierdzeniem, że „naród polski ma pełne prawo żyć pełnią życia narodowego” towarzyszyły uwagi, że na tym etapie działań wojennych nie sposób przesądzić „ostatecznych form”, w jakich wyrażać się będzie „stosunek okupowanej części Polski do innych jej dzielnic”. Liderzy SNN z pewnością mieli świadomość, że choć żądanie przełamania kordonów, „co przez sto lat dzieliły na części żywy organizm” jest czymś naturalnym, to zjednoczenie w niepodległym państwie wszystkich ziem etnicznie polskich może się okazać w praktyce zadaniem niezwykle skomplikowanym⁹. W myśli politycznej ugrupowania obecny był zarazem pogląd, że restytucja Rzeczypospolitej „w formach i kształtach, które by mogły cały naród zadowolić”, przywróci równowagę w Europie Środkowo-Wschodniej, stając się czynnikiem trwale stabilizującym sytuację w tej części kontynentu. Zależność między „utworzeniem Niepodległej Polski a trwałym pokojem świata” uznawana była w SNN za aksjomat¹⁰.

Warto też zwrócić uwagę, że w rezolucjach zjazdu z listopada 1917 roku podniesiono postulat wznowienia unii polsko-litewskiej. Obok argumentów natury historycznej wskazano tu również na takie kwestie, jak trwała obecność żywiołu polskiego na Litwie oraz „wspólność interesów ekonomicznych i podobieństwo położenia politycznego” obu dążących do niepodległości narodów. Sugerowana unia miała być ustanowiona „na podstawie obopólnej zgody, jako dobrowolny związek równych i wolnych z wolnymi i równymi”¹¹. W tym kontekście znamienne wydaje się całkowite pominięcie zagadnienia aspiracji niepodległościowych Białorusinów i Ukraińców. Trudno podejrzewać,

⁸ R. Wapiński, *Świadomość polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź 1989, s. 190–196.

⁹ *Program Stronnictwa...*, op. cit., s. 9.

¹⁰ *Ibidem*, s. 11.

¹¹ *Ibidem*, s. 10.

by środowisko SNN nie dostrzegało w tym okresie zróżnicowania etnicznego ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. Jak się wydaje, przesądzający był tu raczej pogląd o ograniczonych zdolnościach państwowotwórczych niepolskiej ludności słowiańskiej zamieszkującej Kresy Wschodnie. Należy dodać, że takie podejście było w omawianym okresie typowe nie tylko dla SNN, ale dla zdecydowanej większości środowisk zaliczanych do kręgu lewicy niepodległościowej¹². Charakterystyczne, że obradujący w Krakowie przedstawiciele tej części polskiego spektrum politycznego – w tym Szpotański i Śliwiński – zgłosili na początku lutego 1918 roku jedynie postulat przywrócenia unii polsko-litewskiej, nie uwzględniając jakichkolwiek projektów tworzenia związku federacyjnego Polski z potencjalnym blokiem państw oddzielających Rzeczypospolitą od Rosji. Bezdyskusyjne było przy tym, że pod pojęciem Litwy rozumiano obszar dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego¹³. Jak pokazały wydarzenia kolejnych miesięcy, niezależnie już nawet od ewentualnego rozstrzygnięcia kwestii szczegółowych, projekty federacyjne nie miały szans realizacji.

Wizja przyszłości kreślona na przełomie 1917 i 1918 roku w kręgu SNN zakładała, że Polska odrodzi się jako „republika ludowa”, w której „podwaliną politycznego ustroju” będą „urządzenia, godzące nieskrępowany rozwój jednostki z rozwojem i dobrem całego społeczeństwa”¹⁴. Kluczową rolę w niepodległym państwie miał odgrywać jednoizbowy sejm, będący „wyrazem zbiorowej woli narodu”¹⁵. W pochodzącej z lutego 1918 roku broszurze środowisko SNN akcentowało, że „demokracja nie żąda sejmu, jaki zwołać chcieliby wrogowie ludu i jego sprawy”. Jednoznacznie stwierdzano, że parlament powinien być wybrany „z zastosowaniem systemu proporcjonalności na podstawie równego dla wszystkich prawa przez

¹² Por. np. L. Wasilewski, *O wschodnią granicę Państwa Polskiego*, Warszawa 1917.

¹³ AAN, ALPPS, sygn. 305/III/11, pdt. 4, k. 14, Uchwały zjazdu stronnictw lewicy niepodległościowej z Królestwa Polskiego i Galicji, luty 1918.

¹⁴ AAN, Zbiór druków ulotnych (dalej: ZDU), sygn. 41, k. 5, Program SNN, [1917?].

¹⁵ AAN, Stronnictwo Niezawisłości Narodowej w Królestwie Polskim (dalej: SNN), sygn. 52/2, k. 23v., *Rada Regencyjna*, druk ulotny SNN, listopad 1917.

głosowanie powszechne (bez różnicy płci), bezpośrednie i tajne”¹⁶. Identycznie sformułowany postulat znalazł się też w oficjalnym programie partii, gdzie jednakże zaznaczono, że „wszelkie prawa” mają być stanowione w „ścislej zgodzie z zasadami prawodawstwa ludowego”¹⁷. Skłaniając się ku szerokiemu zastosowaniu w przyszłej konstrukcji ustrojowej Polski instytucji referendum oraz obywatelskiej inicjatywy ustawodawczej, liderzy SNN dawali wyraz przekonaniu, że w ten sposób uda się uniknąć potencjalnych zagrożeń związanych z funkcjonowaniem rządów parlamentarnych. Jak bowiem podkreślano w rezolucji z listopada 1917 roku, możliwym w demokracji parlamentarnej nadużyciom „zapobiec może nieustanna styczność wybranych z wybieranymi”, zwłaszcza zaś „poczucie, że ponad parlamentem stoi świadoma swych zadań rzesza wyborców, władna w każdej chwili poddać rewizji każdą uchwałę lub niezależnie od ciała wybranego stanowić prawa”¹⁸. Tego rodzaju uwagi wskazywały, że inteligenckim radykałom z SNN nieobce były obawy przed uleganiem przesadnej wierze w rychłe przekształcenie istniejącego porządku społecznego za pomocą reform sankcjonowanych przez demokratycznie wyłoniony parlament. Niewątpliwie jednak Śliwiński i jego współpracownicy wiązali z sejmem wolnej Polski ogromne nadzieje¹⁹.

Program SNN sformułowany pod koniec I wojny światowej w szerokim zakresie uwzględniał kwestie społeczno-gospodarcze. Postulowano „upaństwowienie kopalń, salin i komunikacji”. Bardziej skomplikowana wydawała się liderom SNN sprawa właściwej organizacji „produkcji, handlu i kredytu”. W programie Stronnictwa była mowa o „uspolecznieniu” tych dziedzin, przy czym z góry zastrzegano, że może być ono urzeczywistnione w rozmaitych formach, tak poprzez „municipalizację (ugminnienie)”, jak i „szeroki rodzaj spółdzielczości” lub też „publiczną kontrolę nad przedsiębiorczością prywatną”.

¹⁶ *Sejm*, Lublin 1918, s. 3.

¹⁷ AAN, ZDU, sygn. 41, k. 5, Program SNN, [1917?].

¹⁸ *Program Stronnictwa...*, op. cit., s. 11.

¹⁹ W cytowanej już broszurze z lutego 1918 r. stwierdzano: „I gdy nawet sejm nie po naszej myśli wypadnie – to zawsze będzie on organem, przez nas samych do życia powołanym, organem, od okupantów niezależnym”. Por. *Sejm*, op. cit., s. 12.

Całokształt przyjętych rozwiązań służyć miał maksymalizacji produkcji, a w efekcie, zaspokojeniu „potrzeb wszystkich obywateli kraju, przy sprawiedliwym tych dóbr podziale”. Towarzyszył temu postulat wprowadzenia progresywnego systemu podatkowego oraz „szerokiego prawodawstwa społecznego w postaci ubezpieczenia państwowego”. Istotne było też żądanie przeprowadzenia w odrodzonej Polsce „zasadniczej reformy agrarnej”. Akcentowano konieczność „uspołecznienia większych obszarów rolnych” i „racjonalnego rozwoju rolnictwa”, tak by służyło ono celom ogólnospołecznym²⁰. Pozostawiając spore pole do interpretacji, inteligentkie środowisko przewidywało – jak się wydaje – możliwość negocjowania tego rodzaju postulatów z potencjalnymi partnerami politycznymi w nieodległej przyszłości.

Różne, nie do końca precyzyjne sformułowania wskazywały, że SNN, głosząc z ducha lewicowy, wyraziście antykapitalistyczny program, odwoływało się bynajmniej nie tylko do robotników. Hasło „wyzwolenia pracy” traktowane było szeroko, także w kontekście moralnym²¹. Ważne było tu przekonanie, że przebudowa społeczno-gospodarcza winna być przeprowadzona drogą ewolucyjną, za aprobatą większości społeczeństwa, nie zaś w warunkach dyktatury proletariatu. Liderzy Stronnictwa niewątpliwie skłaniali się ku pogładowi, że demokratyczne, zdecentralizowane państwo służyć może interesom wszystkich grup społecznych, na pewno zaś nie musi być narzędziem klasowego panowania burżuazji. Za polemiczny ze stanowiskiem ogromnej większości socjalistów należy uznać zawarty w programie SNN postulat „planowej terytorialnej decentralizacji przemysłu”²². Jak tłumaczyli w innym miejscu przywódcy ugrupowania, „przeciwdziałanie tworzeniu się olbrzymich ognisk fabrycznych” jest równoznaczne z „przeciwdziałaniem demoralizacji i zwyrodnieniu miast wielkich”. Apelując o bliższy związek człowieka z naturą, wypowiedano „walkę ze sztucznością życia, jakie wielkie ogniska miejskie wytwarzają”. Hasłu „najściślejszej łączności wsi z miastem” towarzyszyło przekonanie, że bardziej równomierne niż dotąd rozmieszczenie

²⁰ AAN, ZDU, sygn. 41, k. 6, Program SNN, [1917?].

²¹ AAN, SNN, sygn. 52/2, k. 33–34v., *Wyzwolenie pracy*, druk ulotny SNN, b.d.

²² AAN, ZDU, sygn. 41, k. 7, Program SNN, [1917?].

na terenie kraju osad fabrycznych powstrzymać będzie „ludność okoliczną od emigracji”²³.

Programowe założenia SNN z ostatniego roku Wielkiej Wojny uwzględniały wizję niepodległej Polski jako kraju, w którym panować będą szerokie swobody obywatelskie, a równouprawnienie stanie się udziałem wszystkich osób niezależnie od płci, pochodzenia, statusu materialnego czy wykształcenia²⁴. W propagandowych wydawnictwach partii ze szczególnym naciskiem dowodzono, że nie może być mowy o pozbawieniu kobiet prawa do głosowania. „Losy kraju – można było przeczytać w jednej z broszur SNN – tak samo obchodzi kobiety, jak mężczyzn, już dzisiaj tak samo kobiety pracują jak mężczyźni, tak samo są zainteresowane w sprawach narodowych”²⁵. Co ciekawe, zważywszy, że mowa tu o ugrupowaniu inteligentnym, domagano się przyznania praw wyborczych także analfabetom²⁶.

Środowisko SNN zapowiadało przeprowadzenie w odrodzonej Polsce rozdziału Kościoła od państwa. Wiązano z tym konieczność nadania bezpłatnemu szkolnictwu „charakteru wyłącznie świeckiego”. Oryginalnie brzmiącym, ale też i trudnym do wyobrażenia w praktyce postulatem SNN było hasło „zniesienia więzień” i wprowadzenia w to miejsce „organizacji wychowawczych i poprawczych, utrzymujących się z własnej pracy”. Funkcjonujący w wolnej Polsce „bezpłatny wymiar sprawiedliwości” miał stanowić zwieńczenie tak pomyślanej konstrukcji ustrojowej²⁷.

Proponowana przez SNN w latach 1917–1918 wizja niepodległej Polski, wpisująca się zresztą w całokształt ówczesnych prac koncepcyjnych rodzimej patriotycznej lewicy, stanowiła projekcję modelu państwa, dla którego nie sposób było znaleźć przed I wojną światową odpowiednika²⁸. Był to zarazem kierunek poszukiwań ideowych

²³ *Program Stronnictwa...*, op. cit., s. 15.

²⁴ AAN, ZDU, sygn. 41, k. 7, Program SNN, [1917?].

²⁵ *Sejm*, op. cit., s. 5–6.

²⁶ *Ibidem*, s. 6–7. Jak tłumaczono, karty wyborcze można przygotować w różnych kolorach, tak by również osoby nieumiejące pisać i czytać mogły wybierać.

²⁷ AAN, ZDU, sygn. 41, k. 7–8, Program SNN, [1917?].

²⁸ R. Wapiński, *Historia polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku*, Gdańsk 1997, s. 161–162.

obliczony na sformułowanie czytelnej alternatywy dla bolszewizmu. Warto zaznaczyć, że podczas wspomnianej już narady krakowskiej z lutego 1918 roku, Szpotański tłumaczył konieczność wysunięcia daleko idących „haseł społecznych” m.in. obawami, by rosnące napięcie społeczne nie doprowadziło nad Wisłą do niekontrolowanego wybuchu. Związany z SNN mówca wskazywał, że obiektywnie istniejące rewolucyjne nastroje będzie można wykorzystać w imię walki o niepodległość tylko wówczas, gdy robotnicy i chłopci uwierzą, że Rzeczpospolita odrodzi się jako państwo sprawiedliwości społecznej²⁹. W podobnym duchu szła wypowiedź Śliwińskiego, który przed tym samym audytorium wyraził przekonanie o nieuniknionym wzroście roli instytucji państwowych w powojennej rzeczywistości, nie tylko w Polsce³⁰.

Kilka dni po krakowskim spotkaniu przedstawicieli lewicy niepodległościowej na ziemi polskiej dotarła wiadomość o podpisaniu traktatu brzeskiego. Układ, powszechnie odebrany jako skrajnie krzywdzący, wywołał masowe protesty ludności polskiej. Środowisko SNN, które już dużo wcześniej było przeciwne współpracy z Niemcami i Austro-Węgrami, aktywnie włączyło się do akcji protestacyjnej. Nawoływano m.in. do strajku powszechnego w Warszawie³¹. Jednoznaczne w swej wymowie ulotki kolportowały lokalne struktury ugrupowania³². SNN wydało też wspólną z innymi partiami lewicy niepodległościowej odezwę. W datowanej na 14 lutego 1918 roku ulotce stwierdzano, że traktat brzeski stanowi ostateczne potwierdzenie rzeczywistych intencji, jakie przyświecają w sprawie polskiej okupantom. W ocenie autorów odezwy powodzenie walki o niepodległość zależało teraz nie tylko od skutecznego wystąpienia przeciwko zaborcom, ale wymagało też masowego wypowiedzenia posłuszeństwa „instytucjom od nich pochodnym”. Konstatując, że „symbolem ugody z wrogiem” pozostaje

²⁹ *Narada krakowska z lutego 1918 r.*, oprac. J. Holzer, „Przegląd Historyczny” 1958, z. 3, s. 546–547.

³⁰ *Ibidem*, s. 559.

³¹ AAN, SNN, sygn. 52/2, k. 25, Odezwa SNN, 13 II 1918.

³² *Ibidem*, k. 24, Odezwa Koła Lubelskiego SNN, 11 II 1918; Archiwum Państwowe w Radomiu (dalej: APR), Zbiór afiszów, plakatów i druków ulotnych do 1939 roku (dalej: ZAPDU), sygn. 1563, Odezwa Koła Radomskiego SNN, 11 II 1918.

Rada Regencyjna, zapowiadano, że w odrodzonej Ojczyźnie nie może być już mowy o „rządach magnackich, fabrykanckich, ziemiańskich”³³.

Na przestrzeni kilku kolejnych miesięcy stanowisko SNN nie uległo istotnym zmianom. Stronnictwo autoryzowało radykalne w swej wypowiedzi, z których wynikało, że „sprawa polska zostanie rozwiązana na drodze walki z reakcją europejską, na drodze zwycięstwa demokracji nad siłami starego świata”³⁴. Wraz z innymi ugrupowaniami lewicy niepodległościowej SNN konsekwentnie występowało przeciwko zaborcom i uznającym ich władzę instytucjom polskim³⁵. Trudno przesądzić, do jakiego stopnia uważano wówczas wystąpienia o charakterze rewolucyjnym za prawdopodobny finał wojennych zmagañ. Warto przy tym wszystkim pamiętać, że jeszcze późną wiosną 1918 roku zarówno perspektywa rychłego zakończenia wojny, jak też scenariusz zakładający klęskę państw centralnych nie były bynajmniej oczywiste. Zmiana w ocenie sytuacji nastąpiła dopiero wówczas, gdy począwszy od lipca 1918 roku na froncie zachodnim zarysowywała się coraz wyraźniejsza przewaga wojsk Ententy³⁶.

Bardzo już realna wizja klęski państw centralnych, o czym dobitnie świadczyła odezwa Rady Regencyjnej z 7 października 1918 roku, skłaniać musiała wszystkie polskie nurty polityczne do przemyślenia strategii działania na najbliższy czas. W środowisku SNN podtrzymano zarówno żądania „zniesienia okupacji”, „zwolnienia komendanta Józefa Piłsudskiego i wszystkich jeńców politycznych”, jak też postulat „natychmiastowego zwołania konstytuanty”³⁷. Wybrany demokratycznie sejm miał się zebrać po to, by urzeczywistnić „hasło zjednoczenia ziem polskich”, w dalszej zaś perspektywie określić ustrój

³³ Biblioteka Narodowa w Warszawie, Dokumenty Życia Społecznego, sygn. DŻS IA 5 Cim., *Obywatele i obywatelki*, druk ulotny, 14 II 1918.

³⁴ APR, ZAPDU, sygn. 2734, *Do polskiej opinii publicznej*, druk ulotny, czerwiec 1918.

³⁵ Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: BUW), sygn. DU XI P.19[2035], *Oświadczenie*, druk ulotny, czerwiec 1918.

³⁶ D. Grinberg, *Uwagi o polskiej publicystyce politycznej z roku 1918*, [w:] *Rok 1918 w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. D. Grinberg et al., Białystok 2010, s. 219–220.

³⁷ AAN, SNN, sygn. 52/2, k. 28, Odezwa SNN, 10 X 1918.

odrodzonego państwa³⁸. Podczas wiecu w warszawskiej Filharmonii, 14 października 1918 roku, Śliwiński zapowiadał utworzenie „Ludowej Rzeczypospolitej Polskiej”. Przemawiający chwilę potem Szpotkański kreślił wizję głębokich reform „w świecie stosunków kapitalistycznych”, a przede wszystkim „wyzwolenie pracy i zniesienie wyzysku”. „Nie pozwolimy – wołał jeden z liderów SNN – aby gmach polski spłonął, ale zbudujemy nową Rzeczpospolitą, opartą na równości i sprawiedliwości”. Z kolei Justyna Budzińska-Tylicka przypominała, że slogan „jednolite prawa – jednolite obowiązki” w wolnej Polsce musi się odnosić również do relacji między mężczyznami a kobietami. W przyjętej rezolucji była mowa o dostępie „wolnej, zjednoczonej Polski” do morza. Charakterystyczne też, że Piłsudskiego określano mianem „wodza narodu”, domagając się, by „zajął natychmiast należne mu stanowisko”³⁹.

W propagandzie SNN w ostatnich tygodniach wojny mocno akcentowane były hasła republikańskie. Przekonywano, że „w monarchii, chociaż najbardziej konstytucyjnej, pozostaje ślad poddaństwa, ślad niewolniczej uległości naczelnej monarchicznej władzy”. Z kolei w przypadku republiki to naród miał „stanowić podmiot władzy naczelnej” i „być sobie królem”. Utożsamiając republikanizm z wolnością, zwracano uwagę, że w ramach tej formy ustrojowej, która „wznosi człowieka na wyższy stopień dostojeństwa”, możliwe są różne rozwiązania szczegółowe. Optymalny wariant nie został przedstawiony, niewątpliwie jednak skłaniano się ku rozwiązaniom francuskim, kojarzonym z III Republiką⁴⁰.

Jak trafnie zauważyła Daria Nałęcz, w omawianym okresie w środowisku radykalnej inteligencji polskiej zaczęły narastać obawy przed niekontrolowanym wybuchem społecznym. Wyraźnie przy tym niepokojono się wzrostem aktywności skrajnej lewicy, której imponowały działania rosyjskich komunistów. W imię realizacji inteligenckiej misji, „polegającej na godzeniu sprzecznych interesów i czuwaniu, by nie doznały uszczerbku cele ogólnonarodowe”, również kierownictwo

³⁸ Ibidem, k. 29, Odezwa SNN, 12 X 1918.

³⁹ *Wiec w Filharmonii*, „Nowa Gazeta” (dalej: NG), nr 454, 15 X 1918, s. 5.

⁴⁰ APR, ZAPDU, sygn. 3705, *Ustrój republikański*, druk ulotny SNN, [1918].

SNN skłonne było więc tonować nastroje⁴¹. Można tu przywołać na przykład apel ogłoszony 12 października 1918 roku przez Sieroszewskiego. Ówczesny prezes SNN przestrzegał przed wejściem na drogę, która „w ostatnim czasie” stała się udziałem Rosji. Zasłużony polityk wskazywał, że antykulturalna rewolta, jakkolwiek nawet zrozumiała w świetle dotychczasowych doświadczeń mas ludowych, zawsze nieść musi za sobą zniszczenie. Wola ludu – przekonywał Sieroszewski – powinna znaleźć „swoje ujście” w „łożysku spokojnym i rozlewnym pracy twórczej, prawodawczej”. Głębokie przeobrażenia ustrojowe, w pierwszym rządzie skutkujące „równomiernym podziałem obowiązków i korzyści płynących ze współżycia” w ramach społeczeństwa, należało więc zdaniem działacza SNN za wszelką cenę przeprowadzić drogą pokojową, „z woli całego narodu, zorganizowanej w sejm demokratyczny”. Odżegnując się od propozycji upatrujących w proletariacie hegemonia i kreatora przyszłego ładu, lider SNN nie pozostawiał wątpliwości, że w odradzającej się Polsce muszą być przeprowadzone „szerokie podstawowe reformy społeczne”. Zdaniem Sieroszewskiego, uzasadnione było uznanie równego prawa „każdej jednostki do pracy, oświaty i dobrobytu”, ale także „do szczęścia” i „spokojnej starości”. Autor apelu wyrażał przy tym opinię, że na inteligencji, jako sile „stojącej ponad klasami i warstwami społecznymi”, spoczywa obowiązek, by torować drogę rozwiązaniom służącym interesowi ogółu⁴².

W ostatnich dniach I wojny światowej działacze SNN uczestniczyli w przygotowaniach do powołania „tymczasowego rządu republikańsko-demokratycznego”. Ważne rozmowy dotyczące tej kwestii były prowadzone na początku listopada 1918 roku m.in. w warszawskim mieszkaniu Śliwińskiego przy ulicy Pięknej⁴³. W tym też okresie ten czołowy działacz SNN przygotowywał tekst odezwy, która miała się ukazać w momencie ukonstytuowania się pierwszego rządu niepodległej Polski. W nieukończonym ostatecznie manifestie Śliwiński stwier-

⁴¹ D. Nałęcz, op. cit., s. 65.

⁴² AAN, SNN, sygn. 52/2, k. 30–31v., W. Sieroszewski, *Do inteligencji polskiej*, 12 X 1918.

⁴³ K. Czekał, *Artur Śliwiński (1877–1953). Polityk, publicysta, historyk*, Warszawa 2011, s. 181–182.

dzał, że władza w państwie – określonym tu jako „Polska Rzeczpospolita Ludowa” (sic!) – „przechodzi odtąd w ręce pracującego ludu, który sam stanie na straży praw swoich, zjednoczy rozdartą przez zabory ojczyznę i wolną Polskę wprowadzi do międzynarodowego związku ludów Europy”⁴⁴. W dalszej części projektowanej odezwy znalazła się m.in. sugestia, że „Rząd Tymczasowy dążyć będzie do uregulowania granic Rzeczypospolitej na podstawie wzajemnego porozumienia z demokracją narodów sąsiedzkich”⁴⁵.

Zważywszy na dotychczasowy charakter działalności i polityczne sojusze SNN nie może dziwić, że środowisko to należało do współtwórców Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej, który 7 listopada 1918 roku został proklamowany w Lublinie. W skład gabinetu kierowanego przez Ignacego Daszyńskiego weszło dwóch polityków Stronictwa⁴⁶. „Jedynie ten rząd – głosiła odezwa SNN – może uchronić kraj od zniszczenia, zapobiec walkom wewnętrznym, zwołać w szybkim czasie Sejm Ustawodawczy i grunt państwowy Rzeczypospolitej oprzeć na mocnych fundamentach”⁴⁷. Ogłoszony w Lublinie manifest, aczkolwiek utrzymany w bardzo radykalnym tonie i zapowiadający szereg daleko idących reform społeczno-gospodarczych i ustrojowych, bez wątpienia dobrze korespondował z potrzebą łagodzenia napięć społecznych, typową dla ugrupowania skupiającego radykalną inteligencję. W istocie bowiem proklamacja rządu Daszyńskiego zapowiadała budowę państwa demokratycznego i zmierzała do uspokojenia sytuacji w odradzającej się Polsce, nie zaś do podsycania nastrojów rewolucyjnych⁴⁸. Nie bez przyczyny czołowy polityk PPS Mieczysław Niedziałkowski napisał po latach, że

⁴⁴ AAN, Akta Artura Śliwińskiego, sygn. 7, k. 2, A. Śliwiński, *Niedokończony projekt odezwy Rządu Tymczasowego*, [listopad 1918?].

⁴⁵ *Ibidem*, k. 3.

⁴⁶ Sieroszewski został ministrem propagandy i prasy, zaś Medard Downarowicz objął resort skarbu i kooperatyw.

⁴⁷ AAN, SNN, sygn. 52/2, k. 32, Odezwa SNN, [9 XI 1918]. Zob. też: *Rząd ludowy*, „Biuletyn”, nr 101, 1 XII 1918, s. 2–4.

⁴⁸ Szerzej zob. J. Lewandowski, *Wizja Polski w manifestach rządu Ignacego Daszyńskiego*, [w:] *Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej w Lublinie*, red. E. Maj, Lublin 2009, s. 141–145.

„w Lublinie, w dn. 7 listopada 1918 r. zadano cios śmiertelny komunizmowi w Polsce”⁴⁹.

Środowisko SNN współtworzyło także kolejny lewicowy rząd, na którego czele stanął Jędrzej Moraczewski⁵⁰. Słuszność ma cytowana już Nałęcz, że właśnie w tym okresie „radykałowie zyskali na znaczeniu, którego zwykle dodaje udział w sprawowaniu władzy”⁵¹. Projektem, z którym w kręgach SNN wiązano wielkie nadzieje, była inicjatywa powołania do życia Rady Inteligencji Pracującej⁵². Pomimo zastrzeżeń, że instytucja ta „nie może sięgać i nie powinna po stanowisko kierownicze w społeczeństwie”, równocześnie dawano wyraz opinii, że „w terenie swych wpływów i swego zakresu działania” może stać się ona „silną podporą nowo powstającego gmachu państwa polskiego i udzielić choć częściowo tych podstaw, które zabezpieczą mu byt trwałe i długi”⁵³. Konsekwencją opisywanych wydarzeń z ostatnich miesięcy 1918 roku był więc nieproporcjonalny do możliwości wzrost ambicji politycznych niewielkiego przecież środowiska. W efekcie miało to skutkować podjęciem decyzji o samodzielnym starciu w wyborach do Sejmu Ustawodawczego⁵⁴.

W ostatnich tygodniach 1918 roku w enuncjacjach SNN dominował motyw obrony dorobku rządów ludowych w Polsce. Linia polityczna gabinetu kierowanego przez Moraczewskiego była przedstawiana jako stanowiąca twórczą kontynuację dzieła zapoczątkowanego w Lublinie 7 listopada 1918 roku. Widziano tu także urzeczywistnienie sformułowanego jeszcze w czasie Wielkiej Wojny programu SNN⁵⁵. Wypowiedzi

⁴⁹ M. Niedziałkowski, *Demokracja parlamentarna w Polsce*, Warszawa 1930, s. 13.

⁵⁰ Ministrem z ramienia SNN został ponownie Downarowicz, tym razem jako minister kultury i sztuk pięknych.

⁵¹ D. Nałęcz, op. cit., s. 78.

⁵² *Więc w sprawie Rady inteligencji pracującej*, NG, nr 489, 23 XI 1918, s. 1.

⁵³ *Rada Inteligencji Pracującej*, „Biuletyn”, nr 101, 1 XII 1918, s. 2.

⁵⁴ Nadzieje SNN na rozszerzenie wpływów wynikały m.in. z faktu nawiązania współpracy ze Stowarzyszeniem Handlowców m.st. Warszawy, a także z perspektywy połączenia z galicyjską Ligą Niezawisłości Narodowej. Por. D. Nałęcz, op. cit., s. 86–87.

⁵⁵ *Więc S.N.N.*, NG, nr 504, 2 XII 1918, s. 3; *Prasa wobec Rządu Ludowego*, „Biuletyn”, nr 102, 8 XII 1918, s. 1–2; J. Oponent, *Co mówi opozycja, a co robi rząd*, „Biuletyn”, nr 103, 15 XII 1918, s. 1–2.

poszczególnych działaczy Stronnictwa, zwłaszcza te, które padały podczas licznie organizowanych wówczas wieców, trudno określić inaczej aniżeli mianem konfrontacyjnych wobec szeroko pojętej prawicy⁵⁶. SNN szermowało argumentem, że ruch narodowy, wspierany przez burżuazję, szykuje się do obalenia lewicowego rządu. Ten tok myślenia zyskał na znaczeniu w kontekście głośniejszych wydarzeń z 4/5 stycznia 1919 roku⁵⁷. Śliwiński, ogłosił nawet z tej okazji list otwarty skierowany do narodowych demokratów. Przekaz tekstu nie mógł budzić wątpliwości. Autor, broniąc dorobku niepodległościowej lewicy niedwuznacznie sugerował, że obóz skupiony wokół Romana Dmowskiego, tak jak i przed 1918 rokiem, nadal działa wbrew żywotnym interesom Rzeczypospolitej⁵⁸. Ważnym aspektem poruszonym w publicystyce SNN było też w owym czasie zagadnienie granic kształtującego się państwa polskiego. Popierano koncepcje federacyjne. Działacze partii stopniowo uświadamiali sobie przy tym, że idealistyczne założenia, obliczone na kompromisowe rozwiązanie sporów terytorialnych, w praktyce mogą okazać się trudne do przeprowadzenia⁵⁹.

Decydując się w styczniu 1919 roku na wystawienie odrębnych od PPS list wyborczych, środowisko SNN dawało wyraz wierze we własne siły, które starano się spotęgować w ramach lokalnych porozumień z innymi ugrupowaniami inteligentnymi lub ludowcami. Była to też konsekwencja przekonania, że socjalistom potrzebny jest w przyszłej koalicji rządowej mniej radykalny, bardziej skłonny do „stanowiska posybilizmu”, partner⁶⁰. Usilnie przekonując, że „inteligencja

⁵⁶ *Wiec Stronnictwa Niezawisłości Narodowej*, NG, nr 491, 25 XI 1918, s. 1; *Dość tego*, „Biuletyn”, nr 103, 15 XII 1918, s. 3.

⁵⁷ Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), Zbiór druków i pism ulotnych (dalej: ZDPU), sygn. 11069, Odezwa Oddziału Łódzkiego SNN, [1919]; *Zasługi N. Demokracji w polityce zagranicznej*, „Biuletyn”, nr 107, 26 I 1919, s. 1.

⁵⁸ AAN, ZDU, sygn. 334, s. 32–37, A. Śliwiński, *List otwarty do Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego*, [1919].

⁵⁹ APŁ, ZDPU, sygn. 11068, Odezwa Oddziału Łódzkiego SNN, styczeń 1919; *Wiec Stronnictwa Niezawisłości Narodowej*, „Biuletyn”, nr 102, 8 XII 1918, s. 3. Zob. też: K. Czekał, op. cit., s. 196–197.

⁶⁰ *Przed wyborami*, „Biuletyn”, nr 105, 19 I 1919, s. 2; *Nasze zadania*, „Biuletyn”, nr 106, 22 I 1919, s. 2.

radykalna ma prawo do własnej platformy”, reagowano na nieprzyjemne głosy z obozu PPS⁶¹. Należy wszakże zwrócić uwagę, że ton wypowiedzi był tu zwykle ostrożny. Ewidentnie starano się nie zrazić do siebie bliskiego ideowo środowiska i zarazem potencjalnego koalicjanta. Działacze SNN zarzucali socjalistom przede wszystkim uleganie „egoizmowi partyjnemu” i hasłom klasowego ekskluzywizmu. Odrębna lista inteligencka – stwierdzano – jest potrzebna, gdyż to właśnie „radykalna inteligencja” ma „busołą w ogólnym objęciu zbiorowego interesu kultury narodowej i społecznej”. Świadomie też jednak SNN ustawiało się w roli słabszego koalicjanta socjalistów, co z punktu widzenia strategii wyborczej było błędem⁶².

Współtworzony przez SNN Republikański Zjednoczony Komitet Wyborczy szedł do wyborów z hasłami „budowy Republiki demokratycznej [sic!] Polski Zjednoczonej” i „wyzwolenia z ucisku wszelkiej pracy fizycznej i umysłowej”. Zapowiadano walkę o zapewnienie „każdemu pracownikowi bytu niezależnego” oraz „wielkie reformy społeczne”⁶³. W prowadzonej kampanii duży nacisk był też kładziony na kwestię równouprawnienia kobiet⁶⁴. Bezpośrednim nawiązaniem do programu SNN z lat 1918–1919 i obronie dorobku rządów ludowych towarzyszyła ostra krytyka prawicy⁶⁵. Zarazem jednak – co zapewne zraziło część lewicowych wyborców – podkreślano znaczenie czynnika fachowego w życiu gospodarczym, zachowując przy tym dużą wstrzemięźliwość wobec działań gabinetu Ignacego Paderewskiego⁶⁶.

⁶¹ Por. W. Konarzewska, *Z powodu tworzenia się stronnictw inteligenckich słów kilka*, „Robotnik”, nr 23, 16 I 1919, s. 1.

⁶² *Czy inteligencja radykalna ma prawo do własnej platformy wyborczej?*, „Biuletyn”, nr 107, 26 I 1919, s. 1.

⁶³ AAN, ZDU, sygn. 334, s. 42, Odezwa RZKW, [styczeń 1919]; *Lista wyborcza nr 1*, „Biuletyn”, nr 106, 22 I 1919, s. 1.

⁶⁴ BUW, sygn. DU X P.15[1221], *Zadanie kobiety w Sejmie Ustawodawczym*, druk ulotny RZKW, b.d.

⁶⁵ AAN, ZDU, sygn. 334, s. 22–23, Odezwa RZKW, [styczeń 1919]; APR, ZAPDU, sygn. 1928, Odezwa Komitetu Wyborczego PSL i SNN w Radomiu, 23 I 1919.

⁶⁶ AAN, ZDU, sygn. 334, s. 8–13, *Polityka gospodarcza Polski*, druk ulotny RZKW, b.d.; *Nowy rzqd*, „Biuletyn”, nr 107, 26 I 1919, s. 2.

Klęska wyborcza w styczniu 1919 roku „wywołała powszechną konsternację w całej niemal warstwie inteligenckiej”⁶⁷, oznaczając w istocie koniec snów o potędze SNN⁶⁸. W środowisku tym pewne nadzieje wiązano jeszcze z planami konsolidacji szeregów radykalnej inteligencji. Jakkolwiek wkrótce udało się doprowadzić do ściślejszego współdziałania ze Zjednoczeniem Stronnictw Demokratycznych, perspektywa połączenia obu partii wciąż odsuwana była w czasie. W praktyce, wobec niewielkich wpływów obu organizacji, i tak nie mogło mieć to większego znaczenia⁶⁹.

W schyłkowym okresie istnienia SNN pobrzmiewające wciąż w myśli politycznej ugrupowania echa teorii socjalistycznych stawały się coraz słabsze. Inteligenci radykałowie skłaniali się już raczej ku koncepcjom zakładającym uzgodnienie interesów robotników i pracodawców. Życzliwie patrzono na akcjonariat pracowniczy, przestrzegając zarazem przed pokusą „socjalizacji narzuconej z góry”⁷⁰. W sferze polityki zagranicznej SNN nadal popierało wysiłki obozu belwederskiego, opowiadając się za programem federacyjnym⁷¹.

Funkcjonujące na marginesie wielkiej polityki środowisko wciąż jeszcze starało się uzyskać szersze możliwości działania⁷². Niewątpliwie w SNN zdawano sobie sprawę, że kształt ustrojowy Rzeczypospolitej nie został przesądzony. Zasadniczy problem stanowił tu wszakże brak własnej reprezentacji parlamentarnej, SNN nie mogło więc odegrać ważnej roli w debacie konstytucyjnej. W konkretnych kwestiach

⁶⁷ *Wobec wyniku wyborów*, „Gazeta Polska” (dalej: GP), nr 49, 31 I 1919, s. 2.

⁶⁸ Stronnictwo nie zdobyło ani jednego mandatu. W stolicy, gdzie środowisko radykalnej inteligencji było najsilniejsze, SNN i jego koalicjanci zyskali zaufanie zaledwie nieco ponad 4 tys. osób, co oznaczało poparcie jedynie w granicach 1/10 tego, które stało się udziałem PPS. Por. T. Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań 1920, s. 133.

⁶⁹ L. Hass, *Inteligencji polskiej dole i niedole. XIX i XX wiek*, Łowicz 1999, s. 194–197.

⁷⁰ Z. Daszyńska-Golińska, *Unarodowienie polskiego przemysłu*, GP, nr 207, 15 V 1919, s. 3; eadem, *Prawo do pracy*, GP, nr 282, 30 VII 1919, s. 1.

⁷¹ *Program polityczny demokracji polskiej*, GP, nr 122, 16 III 1919, s. 1; *Wiec Stronnictwa Niezawisłości Narodowej*, GP, nr 201, 9 V 1919, s. 5.

⁷² AAN, ZDU, sygn.41, k. 15, Okólnik Zarządu SNN, 16 VI 1919.

popierano zazwyczaj postulaty formułowane przez główne partie lewicy. Dotyczyło to m.in. kwestii jednoizbowości parlamentu, rozdziału Kościoła od państwa, prawnej ochrony pracy czy też uwzględnienia w zapisach konstytucyjnych instytucji demokracji bezpośredniej. Treść uchwalonej w marcu 1921 roku konstytucji nie mogła zadowolić Śliwińskiego i jego politycznych przyjaciół, niemniej jednak przynajmniej niektóre zapisy zapewne przyjęli z aprobatą. W międzyczasie środowisko uczestniczyło w kolejnych inicjatywach konsolidacyjnych radykalnej inteligencji. U schyłku 1920 roku, już po formalnym przegłosowaniu decyzji o likwidacji SNN, udało się powołać do życia Stronnictwo Demokratyczne, które jednakże – w określonym wówczas kształcie – okazało się jedynie efemerydą⁷³.

Reasumując należy stwierdzić, że Stronnictwo Niezawisłości Narodowej nawet w szczytowym okresie swego rozwoju, tzn. na przełomie 1918 i 1919 roku, nie zdołało odegrać istotnej roli politycznej i w sposób decydujący wpłynąć na kształt ustrojowy odradzającej się Rzeczypospolitej. Zasięg wpływów nielicznej organizacji okazał się stanowczo zbyt skromny, a pomimo że przejściowo posiadała ona nawet własnych przedstawicieli w rządzie, ambitna próba stworzenia przez grupę radykalnie nastawionych działaczy inteligenckich silnej partii lewicowej, funkcjonującej obok PPS ewidentnie się nie powiodła. Nie znaczy to, że prace ideowotwórcze i prowadzone w tych latach dyskusje programowe, tym bardziej zaś wyniesione przez poszczególnych działaczy doświadczenia, należałoby uznać za nieistotne. Wysiłki środowiska SNN z lat 1917–1919 wpisywały się w pewien szerszy kontekst i wzmacniały stanowisko sił politycznych dążących wówczas do budowy Polski jako demokratycznej republiki. Jak pokazała też przyszłość, po 1919 roku większość czołowych aktywistów SNN nie zaprzestała działalności politycznej, a po przewrocie majowym – w zasadniczo zmienionych już co prawda realiach – niektórzy z nich dobrze odnaleźli się w obozie władzy.

Grzegorz Zackiewicz

⁷³ Szerzej zob. D. Nałęcz, op. cit., s. 121–123, 129–134, 139–141.

Bibliografia

Źródła archiwalne i biblioteczne

- Archiwum Akt Nowych w Warszawie
Akta Artura Śliwińskiego, sygn. 7
Archiwum Londyńskie Polskiej Partii Socjalistycznej, sygn. 305/III/11; 305/III/45
Stronnictwo Niezawisłości Narodowej w Królestwie Polskim, sygn. 52/2
Zbiór druków ulotnych, sygn. 41; 334
Archiwum Państwowe w Łodzi
Zbiór druków i pism ulotnych, sygn. 11068; 11069
Archiwum Państwowe w Radomiu
Zbiór afiszów, plakatów i druków ulotnych do 1939 roku, sygn. 1563; 1928; 2734, 3705
Biblioteka Narodowa w Warszawie
Dokumenty Życia Społecznego, sygn. DŻS IA 5 Cim.
Biblioteka Śląska w Katowicach. Czytelnia Zbiorów Specjalnych
sygn. U.R. 256
Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego
Dokumenty Życia Społecznego, sygn. DU X P.15[1221]; DU XI P.19[2035]

Dokumenty publikowane i publicystyka polityczna

- Narada krakowska z lutego 1918 r.*, oprac. J. Holzer, „Przegląd Historyczny” 1958, z. 3.
Niedziałkowski M., *Demokracja parlamentarna w Polsce*, Warszawa 1930.
Program Stronnictwa Niezawisłości Narodowej, Lublin 1917.
Sejm, Lublin 1918.
Wasilewski L., *O wschodnią granicę Państwa Polskiego*, Warszawa 1917.

Prasa

- „Biuletyn” 1918, nr 101–103; 1919, nr 105–107.
„Gazeta Polska” 1919, nr 49, 122, 201, 207, 282.
„Nowa Gazeta” 1918, nr 454, 489, 491, 504.
„Robotnik” 1919, nr 23.
„Rząd i Wojsko” 1917, nr 21.

Opracowania

- Czekaj K., *Artur Śliwiński (1877–1953). Polityk, publicysta, historyk*, Warszawa 2011.
Grinberg D., *Uwagi o polskiej publicystyce politycznej z roku 1918*, [w:] *Rok 1918 w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. D. Grinberg et al., Białystok 2010.

- Hass L., *Inteligencji polskiej dole i niedole. XIX i XX wiek*, Łowicz 1999.
- Lewandowski J., *Wizja Polski w manifestach rządu Ignacego Daszyńskiego*, [w:] *Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej w Lublinie*, red. E. Maj, Lublin 2009.
- Molenda J., *Piłsudczycy a narodowi demokraci 1908–1918*, Warszawa 1980.
- Nałęcz D., *Sen o władzy. Inteligencja wobec niepodległości*, Warszawa 1994.
- Pajewski J., *Odbudowa państwa polskiego 1914–1918*, Poznań 2005.
- Rzepecki T., *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań 1920.
- Tomasiewicz J., *Po dwakroć niepokorni. Szkice z dziejów polskiej lewicy patriotycznej*, Łódź 2014.
- Wapiński R., *Historia polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku*, Gdańsk 1997.
- Wapiński R., *Świadomość polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź 1989.

The vision of independent Poland in the Faction of National Independence (SNN) 1917–1919

Key words

independence, Poland, National Independence Party, the Faction of National Independence, political visions, 1917–1919

Summary

The article aims to present the political concepts of the SNN, a minor party established in autumn 1917, which form its vision for the country's future. SNN was calling for republican-democratic solutions as its main postulate was to make Poland a country with many civil liberties, and equal rights regardless of one's financial status or sex. Another important demand was the constitution of a unicameral parliament and its key role in governing. The party's position on the territory of the Republic of Poland was a federal one. The party's failure in 1919 parliamentary elections marks the end of the deliberations. The SNN never regained its popularity afterwards. Even though the creation of a strong and influential political party failed, the efforts of its activists have not been in vain as it had definitely strengthened the propaganda of broadly-defined pro-independence leftist groups in Poland.

Vision des unabhängigen Polens in den Konzepten der Partei der Nationalen Unabhängigkeit von 1917–1919

Schlüsselwörter

Unabhängigkeit, Polen, Fraktion der Nationalen Unabhängigkeit, Partei der Nationalen Unabhängigkeit, politische Visionen, 1917–1919

Zusammenfassung

Der Artikel umfasst politische Konzepte der Partei der Nationalen Unabhängigkeit, einer kleinen im Herbst 1917 gegründeten Partei, die die von dieser Gruppierung postulierte Vision des zukünftigen Polens bilden.

Die Partei der Nationalen Unabhängigkeit sprach sich für republikanisch-demokratische Lösungen aus. Die Programmziele berücksichtigten die Vision von Polen als ein Land, in dem umfangreiche bürgerliche Freiheiten herrschen werden und die Gleichheit von allen geteilt wird, unabhängig von Geschlecht, Herkunft oder materiellem Status. Die Ansicht wurde auch verbreitet, dass die Schlüsselrolle im Staat der Einkammer-Sejm haben soll. Was die territoriale Ebene der Republik Polen anbelangt, neigte die Partei der Nationalen Unabhängigkeit zu föderalen Konzepten.

Das Ende der Betrachtungen markiert die Niederlage bei den Parlamentswahlen im Jahre 1919, die die Partei der Nationalen Unabhängigkeit an den Rand des polnischen politischen Lebens drängte.

Obwohl das Projekt der Schaffung einer starken und einflussreichen radikal-intellektuellen Partei in den Jahren 1917–1919 misslang, waren Bemühungen von den Aktivisten der Partei der Nationalen Unabhängigkeit nicht ohne Bedeutung, schon deshalb, dass sie die Propaganda der Linkspartei für Unabhängigkeit, im weiteren Sinne, in Polen verstärkten.

Независимая Польша – взгляд в концепции Партии национальной независимости в 1917–1919 годы

Ключевые слова

независимость, Польша, Партия национальной независимости, политические концепции, 1917–1919

Резюме

В статье были описаны политические концепции Партии национальной независимости, небольшой партии, созданной осенью 1917 г., на которых основывалась предлагаемое этой группировкой видение будущей Польши.

Партия национальной независимости высказывалась за республиканско-демократическими решениями. Программой партии предусматривался Польша как государство, в котором будут предоставлены широкие гражданские свободы, все, вне зависимости от пола, происхождения или материального положения будут равны перед законом. Партия отстаивала мнение, что ведущую роль в государстве должен играть однопалатный Сейм. По вопросу территориального устройства Республики Польши Партия национальной независимости склонялась к федеральной концепции.

Тема закрывается поражением в парламентских выборах в 1919 г., которое значительно сократило вес партии на польской политической сцене.

Хотя план создания сильной и влиятельной радикально-интеллигентской партии в 1917–1919 годы не сработал, потуги деятелей Партии национальной независимости не остались без следа, хотя бы в виде распространения на польских землях политических идей различных группировок левого толка, стоящих на позициях борьбы за независимость.